

ĐURO BLAŽEKA

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Savska cesta 77, HR-10 000 Zagreb

MEĐIMURSKI DIJALEKT

U radu se daje sažeti prikaz autorovih istraživanja međimurskih govora i govora pomurskih Hrvata. To je područje do sada bilo preslabo jezično istraženo. Gubitak opreke po kvantiteti i modulaciji i njihova prefonologizacija u kvalitetu samoglasnika temeljna je značajka toga dijalekta. Autor je međimurski dijalekt podijelio na 3 poddijalekta na temelju kombinacije dvaju važnih dijakronih fonoloških kriterija: a) odnos refleksa jata i poluglasa (ə) u naglašenoj poziciji b) odnos refleksa slogotvornoga ĺ i stražnjega nazala ɔ u naglašenoj poziciji. Poddijalekte je podijelio na skupine pomoću 30 odabranih fonoloških i morfoloških kriterija. U radu se dalje opisuju najvažnije fonološke i morfološke osobine i daje njihova teritorijalna rasprostranjenost. Na kraju se daje pregled relevantnih osobina pojedinih govora u susjedstvu međimurskoga dijalekta.

Uvod

Međimurski su govori do sada bili preslabo istraženi. Dugo je kao “tipičan” predstavnik međimurskih govora važio govor Svetog Martina koji je krajem 19. stoljeća opisao V. Oblak (1896). Zvonimir Bartolić (1964: 99) prvi je upozorio da se govor Svetoga Martina nipošto ne može smatrati tipičnim međimurskim govorom. Đ. Blažeka (2003) se osvrnuo na neke dvojbene rezultate Oblakova istraživanja.

Ivšić (1936) je međimurske govore stavio u I. (konzervativnu) skupinu s obzirom na akcentuaciju. U tu je skupinu još stavio zagorske, plješivičko-jaskanske i ludbreške govore. Međimurski bi se govori od ostalih u toj skupini trebali razlikovati po tome što je u njihovoj akcentuaciji izgubljena opreka po modulaciji, kretanju tona (taj je tip označio kao I, 7). Činjenica pak je, da je izgubljena i opreka po kvantiteti.

Od velike je važnosti kratko istraživanje Pavla Ivića (1961) koji je dao osnovne podatke o vokalizmu i akcentuaciji Male Subotice, istočno od Čakovca, gdje je našao stanje kakvo do tada nije bilo poznato u kajkavskom narječju, a to

je ukinuće opreka po kvantiteti i intonaciji. Isto je stanje našao i u govoru mjesta Mlinarci (pomurski Hrvati).¹ Takav je sustav potvrdio i Mijo Lončarić (1990) u opisu govora Donje Dubrave (s osvrtima na govore Kotoribe, Donjeg Vidovca i Svete Marije). Šojat (1981) u kratkom fonološkom opisu Preloga pretpostavlja da postoji opreka po kvantiteti, no ne navodi primjere iz kojih bi bilo vidljivo da je kraći ili dulji ostvaraj nekoga sloga fonološki relevantan.

Lončarić je istraživao kajkavske govore pomurskih Hrvata i opravdano ih je svrstao u međimurske govore.²

O fonologiji čakovečke kajkavštine pisao je László (1994, 2002).

Za HDA su napravljeni upitnici i fonološki opisi Putjana (Blažeka 1998 b), Kotoribe (Francić 2000) i Serdahelja (Lončarić 1995).

U magistarskom radu “Govor Preloga” (Blažeka 1998 a) opisan je govor tog mjesta na fonološkoj, morfološkoj i sintaktičkoj razini.

1. Grananje međimurskog dijalekta

1.1. Na temelju odnosa refleksa jata i poluglasa (ϑ) u naglašenoj poziciji te odnosa refleksa slogotvornoga \check{l} i stražnjega nazala ϱ , međimurski se dijalekt može podijeliti na 3 poddijalekta:

Donji poddijalekt –	$\check{e} = \vartheta$	$\check{l} = \varrho$
Srednji poddijalekt –	$\check{e} = \vartheta$	$\check{l} \neq \varrho$
Gornji poddijalekt –	$\check{e} \neq \vartheta$	$\check{l} \neq \varrho$

1.2. Podjelu poddijalekata na skupine odredio sam pomoću sljedećih fonoloških i morfoloških kriterija:

1. $d >$ samo \check{z}
2. $d >$ samo j
3. $d >$ \check{z} ili j
4. $\check{e} >$ samo e [$\vartheta = \varrho$ ($< *e = *e$)] – nenaglašena pozicija
5. $\check{e} >$ samo y ($< i$) – nenaglašena pozicija
6. $\check{e} > y$ u morfemu za tvorbu komparativa $-y\check{s}$, a u ostalim riječima e (nenaglašena pozicija)
7. nema fonološke razlike između \check{l} i l
8. l se palatalizira ispred prednjih samoglasnika
9. čuva se \acute{n}

¹ Zanimljive su Ivićeve usporedbe toga govora s poljskim jezikom i buzetskim govorom. Glavna bi im poveznica prema Iviću bila gubitak opreke po kvantiteti. (IVIĆ 1963: 241–243)

² Na njegovoj karti kajkavskih govora navedena su i mjesta Letenye, Szepentek, Molnari, Murakeresztúr, Hidegség, Fertohömök i Sombatel. (LONČARIĆ 1996)

10. javlja se protetsko *j*
11. u nenaglašenoj poziciji postoji 4 samoglasnika (za razliku od sustava gdje ih ima 5 zbog *o* kao alomorfa morfema *-l-* u m. r. jd. gl. p. r.)
12. u suglasničkom inventaru postoji *ʉ*
13. u samoglasničkom inventaru postoji dvoglasnik *'iē* (potječe od dugog *i*)
14. u samoglasničkom inventaru postoji dvoglasnik *'au* (potječe od dugog *o* i dugog stražnjeg nazala *o*)
15. postoji odnos *o* || *o* (samoglasnik *o* može se fakultativno realizirati kao *o* kad je ispred ili iza njega neki nazalni suglasnik – nema izuzetaka od te pojave)
16. nema prelazaka otvorenih samoglasnika u zatvorene pod utjecajem nazalnih suglasnika
17. postoje pojedinačni nefakultativni primjeri prelaska otvorenih samoglasnika (i *o-* i *e-* samoglasnika) u zatvorene pod utjecajem nazalnih suglasnika
18. postoji alternacija *o* || *e* u I jd. imenica srednjeg roda
19. gramatički morfem *-yx* u G mn. imeničkih deklinacija (uz ostale gramatičke morfeme)
20. postoji gramatički morfem *-e* za dvojину imenica s. r.
21. gramatički morfem *-a* za dvojину imenica s. r.
22. postoji sinkretizam DLI mn. na *-aj* u svim imeničkim deklinacijama (osim i-deklinacije)
23. postoje gramatički morfemi *-iste*, *-du* u 2. i 3. l. mn. prezenta u većini glagola 3. i 4. vrste te glagola *j'ęsty* i *b'ity*
24. postoje gramatički morfemi *-iste*, *du* / *ju* u 2. i 3. l. mn. prezenta u većini glagola 3. i 4. vrste te glagola *j'ęsty* i *b'ity*
25. postoje gramatički morfemi *-ite*, *du* / *ju* u 2. i 3. l. mn. prezenta u većini glagola 3. i 4. vrste te glagola *j'ęsty* i *b'ity*
26. nema gramatičkih morfema *-iste* i *-du* u 2. i 3. l. mn. prezenta
27. m. r. jd. gl. p. r. završava na *-lø*
28. m. r. jd. gl. p. r. završava na *-u*
29. m. r. jd. gl. p. r. završava na *-o* (u glagolima s jednosložnom osnovom fakultativno na *-u*)³
30. u DL jd. pridjevsko-zamjeničke deklinacije generaliziran je gramatički morfem *-em*

³ Ta je pojava tipična za mnoge slovenske govore, a ponegdje čak takvo *o* prelazi u *a*. Ramovš u opisu prleškog dijalekta kaže: "Posebnosti središčanskega govora smo deloma že omenili; v glavnem so te-le: ...3) v poudarjenih skupinah *-êļ*, *-il* je po postanku *-o < l* nastali hiat ostal: *štêo*, *klêo*, *miriô*, *vuciô* (prl. *štêio*, *štêia*); v nepoudarjenom zlogu pa je *-io* prešel v *-io*: *z'ivio*, *t'ipio*, *nôsjio* (pri Sv. Miklavžu *nalôvjio*; ob Ščavnici sicer *nâbja < nabiļ*, *ôbrja*, *ôdja*, *kôtja*, *mîsjia < myslø* poleg običajnešega analogičnega *vôza*, *pokôsa* itd.)" (RAMOVŠ 1935: 181)

1.3. Na temelju tih kriterija pojedini se poddijalekti dijele na sljedeće skupine i podskupine:

Donji poddijalekt: 1. preloška skupina (PRS), 2. goričanska skupina (GOS), 3. donjodubavska skupina (DDS), 4. serdaheljska skupina (SHS), 5. orehovička skupina (ORS).

Draškovečka je podskupina (DRP) prijelazna podskupina između donjodubavske i preloške skupine.

Srednji poddijalekt: 1. podturenska skupina (POS), 2. subotička podskupina (SUS), 3. čakovečka skupina (ČAS), 4. lopatinečka skupina (LOS), 5. vratišinečka skupina (VRS)

Macinečka je podskupina (MAP) prijelazna podskupina između čakovečke i stanetinečke skupine, tj. između srednjega i gornjega poddijalekta.

Gornji poddijalekt: 1. svetomartinska skupina govora (SMS), 2. štrigovska skupina (ŠTS), 3. stanetinečka skupina (STS).

	D D S	D R P	P R S	S H S	G O S	O R S	S U S	P O S	Č A S	L O S	V R S	S M S	Š T S	S T S	M A P
1.	+	+/-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2.	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
3.	-	+/-	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4.	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
5.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+
6.	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-
7.	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+	-	+	+	+	+
8.	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9.	+	+	+	+/-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10.	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-
12.	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
13.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
14.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-
15.	-	-	-	+/-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-
16.	+	+	+	+/-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
17.	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	+	+	+	+
18.	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
19.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+
20.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-

21.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+
22.	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-	-	-
23.	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
24.	-	-	+	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-
25.	-	-	-	+/-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
26.	+	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+
27.	+	+	+	+	-	+/-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
28.	-	-	-	-	+	+/-	+	+	+	+	+	-	-	-	-
29.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+
30.	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

2. Fonologija

2.1. Akcentuacija

2.1.1. Na području cijeloga dijalekta nisam našao minimalne parove gdje bi kvantiteta bila fonološki relevantna. Svaki se naglašeni samoglasnik u nekoj toničkoj riječi može sasvim proizvoljno izgovoriti i dugo i kratko. To znači da je fonološki relevantno samo mjesto siline, a modulacija, dizanje i spuštanje tona, te kvantiteta, duljina ili kraćina sloga, odnosno samoglasnika, nemaju značaja na razini fonema i riječi. Te vrednote imaju ulogu na razini rečenice, tj. njima se ostvaruje rečenična intonacija.

2.1.2. Labavost izgovora nenaglašanih samoglasnika ili njihovo gubljenje posljedica su toga što je intenzitet ostvaraja siline na naglašenom slogu jači nego u onim govorima koji imaju opreke po kvantiteti i modulaciji.

2.1.3. Premještanjem sustavnog naglaska na završne slogove riječi (ako je sustavni naglasak na početnim slogovima riječi) ili na početne slogove riječi (ako je sustavni naglasak na završnim slogovima riječi) govornici mogu ostvariti najrazličitija modalna značenja tako da možemo govoriti o stilističkom mijenjanju mjesta naglaska u riječi (npr. *g'ospun* –neutralno / *gusp'on* –ironično; velik broj zbirnih imenica kao *mesuvj'e*, *cypel'ovje*). Na taj se način može napraviti distinkcija i između različitih leksičkih jedinica (*g'ospa* “Blažena Djevica Marija” / *gusp'o* “gospođa”).

2.1.4. Dulje riječi (posebice složenice njemačkoga podrijetla kao *x'ozentr'iger* “naramenica”, *kl'ęcynpr'ot* “biskupski kruh”), kao i poneke koje se upotrebljavaju u afektivnijem izražavanju (*n'igd'or* “nikada”, *t'ik'onc'e* “uporedo”), mogu imati uz glavni naglasak još jedan naglasak, manjega intenziteta, čija je funkcija samo fonetska.

2.2. Vokalizam

2.2.1. Opreka po kvantiteti prefonologizirana je u kvalitetu samoglasnika pa su u MD pod naglaskom dobiveni samoglasnički sustavi od 10 do 15 članova fonološki različitih po inventaru ili porijeklu. Na sinkronijskoj razini u naglašenoj poziciji postoji 1 monoftonski inventar i 6 diftonških inventara, a u nenaglašenoj poziciji 2 monoftonška inventara.

2.2.2. Najveći dio međimurskoga dijalekta (većina govora u PRS, GOS, SHS, ORS, SUS, POS, ČAS, STS i MAP) ima u naglašenoj poziciji monoftonski inventar (I) koji se sastoji od 10 samoglasnika (silabem je i *r*). Svi se ti samoglasnici nalaze i u ostalim inventarima međimurskoga dijalekta pa se zbog toga taj inventar može nazvati osnovnim.

<i>i</i>	<i>u</i>	
<i>ī</i>	<i>o</i>	
<i>ē</i>	<i>o</i>	
<i>e</i>	<i>o</i>	
<i>ę</i>	<i>a</i>	<i>r</i>

Inventar (II) za razliku od osnovnog inventara ima dva dvoglasnika: *īē* i *ou* (karakterističan za DDS).

Inventar (III) ima najveći broj jedinica. U njemu je najjače izražena diftongizacija pa uz 10 samoglasnika iz osnovnog inventara postoji još 5 dvoglasnika: *ij*, *uo*, *au*, *ēī* i *ou* (karakterističan za VRS i SMS).

Inventar (IV) od dvoglasnika ima samo *ou*, a jednoglasnik *o* samo na razini realizacije (karakterističan za LOS).

Inventar (V) uz 10 jednoglasnika iz osnovnog inventara ima i dvoglasnik *īē* koji potječe od dugog *i*. Takav dvoglasnik postoji samo u toj skupini (karakterističan za ŠTS).

Inventari (VI) (GOK) i (VII) (GSI) jednostavnije su varijante sustava (III), tj. imaju samo neke dvoglasnike: inventar (VI) dvoglasnike *ēī* i *ou*, a inventar (VII) dvoglasnike *ij* i *ou*.

2.2.3. Najvažnija ograničenja u distribuciji naglašanih samoglasnika:

a) Samoglasnici *u* i *y* na početku riječi gotovo uvijek dobivaju protezu *v* ili *x* (*v'uxu*, *vuš'ivv*, *xub'ot* „obad“).

b) Slogotvorno se *r* (bez obzira je li naglašeno ili nenaglašeno) ne može naći u posljednjem slogu i na samom kraju riječi. Na početku redovito dobiva protetsko *x* (*xr^z'ovv*, *x'rs*).

c) Samo u većini govora POS, SUS i ORS te u nekim govorima SHS po-

stoji fakultativno ograničenje pojavljivanja samoglasnika 'o kad su iza i ispred njega nazalni suglasnici. On u tim pozicijama fakultativno prelazi u 'o. U većini govora STS i MAP ta promjena postoji samo onda kad su nazali iza 'o, a ne i kad su ispred o (takvi prijelazi u riječima u kojima su se dogodili nisu fakultativni kao u POS, SUS, ORS i nekim govorima SHS, tj. ne postoje fonološke dublete o / o).

d) Ako potječe od o (a ne od o), naglašeno o na početku riječi najčešće dobiva protezu j, a ako potječe od od o, proteza je v, npr. j'oky, v'ogel (većina govora u DP osim GOS i ORS). Protetsko j tipična je „istočna“ osobina. Proteza se zadržava i onda kad se riječi doda neki prefiks, npr. pryv'oščyty, nafč'ity, prev'udryty zav'ugnyty, pux'endlaty, prej'otkaty.

e) U Serdahelju svako naglašeno 'a u naglašenoj poziciji fakultativno uvijek može prijeći u 'o (kr'ova, kr'osty).

2.2.4. Inventari u nenaglašenoj poziciji

U najvećem dijelu međimurskoga dijalekta (većina govora DP i SP) u nenaglašenoj je poziciji inventar (I-nenaglašeni) koji se sastoji od 4 samoglasnika (silabem je i r).

y	u			
		e	a	r

Za razliku od tog inventara (I-nenaglašeni), u inventaru (II-nenaglašeni) nalazi se još samoglasnik o kao alomorf morfema -l- u m. r. jd. gl. p. r. (većina govora u GP i MAP).

2.2.5. Realizacija nenaglašenih samoglasnika

Samoglasnik e ostvaruje se u vrijednostima između e i e, i to centralnije od njih.

Samoglasnik u ostvaruje se u vrijednostima između o i u, i to centralnije od njih.

Samoglasnik y ostvaruje se u vrijednostima između i i i, i to centralnije od njih.

Iako izgovor nenaglašenih samoglasnika možemo smatrati fakultativnim u okviru vrijednosti koje su navedene, učestalost pojedinih ostvaraja ovisi o otvorenosti ili zatvorenosti naglašenoga samoglasnika te udaljenosti od naglašenog sloga. Ako je naglašeni samoglasnik otvoren, najbliži će nenaglašeni samoglasnik češće biti realiziran otvorenijom vrijednosti; i, naravno, obrnuto: ako je naglašeni samoglasnik zatvoren, najbliži će nenaglašeni samoglasnik biti realiziran zatvorenijom vrijednosti. Tu pojavu možemo uvjetno nazvati

"vokalnom harmonijom", tj. težnjom za usklađivanjem prema stupnju zatvorenosti / otvorenosti.

Nenaglašeno *e* može se fakultativno realizirati kao centralno šva kad se nađe u zadnjem slogu ispred *l*, *l̥* i *m* (*p'osəl, v'ogəl, č'avəl* „čavao“, *osəm*).

Slogotvorni sonant *r* u nenaglašenoj se poziciji često realizira s popratnim samoglasnikom *e* ili šva (*ker'v'ovvy / kər'v'ovvy* „krvav“, *p'overtel / p'ovərtel*).

U Serdahelju se svako *a* u nenaglašenoj poziciji fakultativno može realizirati kao *o* (*k'oč'č'č'č'č'* „zmija“, *nopr'ovvyty*).

U inicijalnoj poziciji slogotvorno *r* uvijek dobiva protetsko *x*: *x'rš, x'rzaty se, xrž'ovvy*.

2.2.6. Razvoj samoglasnika

2.2.6.1. Jat je u MD u većini govora izjednačen s kontinuantom poluglasa, vjerojatno šva (*ə*) u prahrvatskom. S njime nije izjednačen u GP gdje se šva izjednačio s *ɛ* (od *e = ɛ*).

Dugi je jat u MD u većini govora izjednačen s dugim šva (najčešće kao jednoglasnik *'j*, a kao dvoglasnik *'ei* u većini govora VRS i SMS). Kratki je jat u najvećem dijelu MD izjednačen s kratkim šva (najčešće kao *'e*, a kao dvoglasnik *'ei* u većini govora DDS). Pojedinačnih primjera gdje se kratki jat reflektira kao otvoreni *e*-samoglasnik najviše ima u GP: *cv'ęsty, kul'ęny* (većina govora u ŠTS i STS), *gī'ęzdy* (Sveti Martin). Na području cijelog MD postoje izuzeci *v'ęveryca* i *pret'ęčy*.

U nenaglašenoj poziciji jat se u DP i SUS izjednačio s *e*, a u GP, MAP i VRS s *y*.

2.2.6.2. U DP i SP šva se u naglašenoj poziciji izjednačio s jatom, a u većini govora GP s *ɛ* (od *e = ɛ*). Neki su izuzeci u GP nastali zbog utjecaja nazala (*d'ęn, m'ęnšy, t'ęnky*). U izuzecima u DP i SP treba pretpostaviti razvoj *ə > a > ɛ* (*l'ęn* “lan”, *m'ęlyn* “mlin”).

Raznolika je situacija sa šva u nesvršenom prezentu pomoćnoga glagola *b'ity*: u jednim je govorima *a* (većina govora u PRS, DRP, GOS, ORS, SUS, POS i ČAS), a u drugim *e* (većina govora u DDS, SHS, LOS, VRS, MAP i GP).

Samoglasnik *u* na mjestu šva nalazi se u poznatim primjerima *V'uzem* i *v'uš* te poziciji u kojoj se prijedlog **və* i prefiks **və-* nađu ispred *v* i *f* (*vy vrc'okū*).

U nenaglašenoj poziciji šva se na području cijelog MD izjednačio s *e* (*e = ɛ*). U određenim pozicijama umjesto *e*-samoglasnika u nenaglašenoj poziciji fakultativno može doći do realizacije glasa šva.

2.2.6.3. Za razliku od ludbreških govora gdje je situacija drugačija od mjesta do mjesta, u MD je situacija sa starim stražnjim nazalom ϱ jedinstvena, tj. nigdje se nije izjednačio s u . U naglašenoj se poziciji u najvećem dijelu MD izjednačio s o ($\bar{\varrho}$ kao ' ϱ ', a $\check{\varrho}$ kao ' o '). Jedino se u većini govora VRS i SMS $\bar{\varrho}$ reflektirao kao dvoglasnik $'au$. Takva se diftongizacija ne nastavlja na susjedne prekomurske govore pa se može reći da je to specifična osobina tih skupina.

2.2.6.4. Slogotvorno l se u DP izjednačilo s o (dugi kao ' ϱ ', kratki kao ' o '), a u najvećem dijelu SP i GP s u . U većini govora VRS i SMS dugo se slogotvorno l reflektira kao dvoglasnik uo , a kratko ostaje ' u '. Refleks slogotvornog l kao u -samoglasnika nadovezuje se na susjedne slovenske govore.

U SUS je slogotvorno l u većem broju riječi izjednačeno s u , ali ima i nekih primjera gdje je slogotvorno l izjednačeno s o , što nam govori da se upravo na tom prostoru nalazi granica između donjega i srednjega poddijalekta.

U nenaglašenoj su se poziciji l i ϱ izjednačili s u .

2.2.6.5. Stari prednji nazal ϵ i etimološko e izjednačili su se, što je općekajkavska pojava (*p'et, ž'ēja, ž'enska, pruc'eraty* "probaviti", *b'eklaty* "mucati"; *m'etla, j'ęzyk, k'ęł, j'ęsen, b'ędasty*). Izuzetaka ima malo. U nekoliko se primjera prednji nazal iza j, \check{c} i \check{z} reflektira kao a : u DDS je $a < \epsilon$ u *j'ačmen* u svim padežima, a u većini je govora POS $a < \epsilon$ samo u u N jd. te imenice dok je u svim drugim padežima ' ϵ '. U Lopatincu je *j'aknyty se* "u kretanju se o nešto ili nekoga lagano udariti" (u Svetoj Mariji je potvrđeno i značenje "sjetiti se") i *žal'odec* dok je u većini drugih govora potvrđeno *j'ęknyty se* i *žel'odec*. Na području je cijelog MD *ž'olec* "žalac".

I u nenaglašenoj su se poziciji stari prednji nazal ϵ i etimološko e izjednačili.

2.2.6.6. I u najbližijim mjesnim govorima mogu se naći riječi koje se razlikuju po stupnju otvorenosti ili zatvorenosti e -samoglasnika (svih podrijetla) u istoj poziciji. Što se više ide prema zapadu MD, veći je broj primjera gdje ϵ ostaje otvoreno, a što se više ide prema istoku MD, sve je više primjera gdje je ϵ u daljem razvoju postalo zatvorenije (posebice je to vidljivo u DDS i SHS gdje se u dosta primjera staro e diftongiziralo u \bar{e}).

2.2.6.7. Po prijelazu otvorenih samoglasnika u zatvorene pod utjecajem nazalnih suglasnika, područje MD možemo podijeliti na 3 dijela:

- a) nema takvih prijelaza (većina govora DP – osim ORS, većina govora u ČAS, LOS i VRS te u GSI, GOK, Keresturu i Mlinarcima)
- b) sustavno se provodi promjena ϱ | ϱ i ispred i iza nazalnih suglasnika uz

pojedinačne primjere gdje su otvoreni *e*-samoglasnici pod utjecajem nazalnih suglasnika prešli u zatvorene, npr. *n'ojža / n'ojža*) (većina govora u SUS i POS te u Serdahelju i Fičehazu).

c) pojedinačni primjeri prelaska otvorenih *o*- i *e*-samoglasnika u zatvorene pod utjecajem nazala koji se nalaze iza otvorenih samoglasnika (većina govora u GP i MAP).

Ta je pojava puno karakterističnija za ludbreške govore prema koprivničkoj arei. U njima se dosljedno provodi zatvaranje otvorenih *e*- i *o*-samoglasnika (Sv. Đurđ, Sv. Petar, Subotica, Imbriovec, npr. *črl'iny, ž'ina, uđum'os* “jelo i piće koje se uzme na posao”). U MD nije potvrđen govor gdje bi se dosljedno provodile takve promjene kod obje vrste samoglasnika.

2.2.6.8. Ispred slijeda *suglasnik + j + samoglasnik* umeće se *y*. Ta se pojava ističe u većini govora DDS i SHS (*cv'ityje, gr'ozdyje, gr'obyje, 'olyje* “ulje”).

2.2.6.9. U svim govorima MD slogotvorno *r* u naglašenoj poziciji gotovo nikada nema popratni samoglasnik. U nenaglašenoj poziciji postoje fonološke dublete *r* i *er*. U fonološkoj dubleti *er* umjesto samoglasnika *e* uvijek se fakultativno može izgovoriti popratni glas sličan vokalu šva, npr. *k(e/a)rv'ovy, x(e/a)rc'ica* “vrsta velikoga štakora”, *č(e/a)rl'eny*.

2.2.6.10. Gubljenja samoglasnika događaju se uglavnom u nenaglašenoj poziciji. Tu vrlo čestu pojavu ne možemo vezati samo uz brzi tempo govora, već uz činjenicu da se sva silina izgovara prenosi na naglašeni slog pa je izgovor nenaglašenih samoglasnika oslabljen. Postoje primjeri za gubljenje svih samoglasnika u nenaglašenoj poziciji. Najviše se ističu gubljenja početnoga *y* i *u*. Temeljna je razlika u gubljenju *y* i gubljenja *u* u tome što gubljenje *y* nije fakultativno. Gubljenje početnoga nenaglašenoga *u* karakteristično je za DP i SP dok u GP i D. Dubravi nije potvrđeno. Velik broj gubljenja nenaglašenih samoglasnika u sredini riječi možda je u vezi s mađarskim jezikom jer je tamo pravilo da se u višesložnim riječima gubi kratki vokal iza naglašenoga samoglasnika.

2.2.6.11. Hijat se izbjegava na sljedeće načine: a) pretvaranjem samoglasnika u suglasnik (*'altu / 'autu* “auto”) b) kontrakcijom (*ao* → *ā* → *o* u *s'one* “saonice”, *ao* → *o* u m. r. jd. gl. p. r. u većini govora GP i MAP, npr. *d'ojšo*) c) umetanjem suglasnika (*trtyv'or* “trotoar”).

2.3. Konsonantizam

2.3.1. Suglasnički inventari

Postoji 5 suglasničkih inventara. Oni se razlikuju po tome postoje li u inventaru suglasnici *l*, *ń*, *u* i *ĩ*:

I – karakterističan za GOS, ORS, POS, SUS i VRS – suglasnički inventar s najvećim brojem suglasnika: postoje *l*, *u* i *ĩ*, a *ń* samo u rijetkim primjerima.

Sonanti				Šumnici			
<i>u</i>	<i>v</i>	<i>m</i>		<i>p</i>	<i>b</i>	<i>f</i>	
	<i>l</i>	<i>r</i>	<i>n</i>	<i>t</i>	<i>d</i>		
<i>j</i>	<i>l̥</i>	(<i>ń</i>)	<i>ĩ</i>	<i>c</i>		<i>s</i>	<i>z</i>
				<i>č̣</i>	<i>ǰ̣</i>	<i>ṣ̌</i>	<i>ẓ̌</i>
				<i>k</i>	<i>g</i>	<i>x</i>	

II – nema *ĩ* i *u* – karakterističan za DDS

III – nema *u*, a *ĩ* od *ń* postoji samo u pridjevu trpnom nekih glagola – karakterističan za PRS i DRP

IV – nema *l̥* i *ń*, a zvučna palatalna afrikata *ǰ̣* postoji samo u skupu *ẓ̌ǰ̣*, kao refleksu starih skupova **zdj = *zgj* te u posuđenicama – karakterističan za ČAS, LOS, GP i MAP

V – nema *l̥*, *ĩ* i *u* – karakterističan za SHS.

2.3.2. Ostale osobine konsonantizma

2.3.2.1. Izuzetak od općekajkavske osobine da su zvučni opstruenti u finalnom položaju pred stankom zamijenjeni sa svojim bezvučnim parnjacima nalazimo u govorima pomurskih Hrvata (većina govora u SHS) gdje se na kraju riječi zvučni suglasnici ne obezvučuju. To možemo objasniti utjecajem mađarskog jezika.

2.3.2.2. Fonem *v* u distribuciji može imati osobine i sonanta (ispred samoglasnika i iza šumnika) i zvučnog opstruenta, sa šumnikom *f* kao bezvučnim parom (u svim ostalim pozicijama). Izgubio se u mnogim suglasničkim skupinama (*čet'rty*, *sr'aka*).

2.3.2.3. Za cijelo područje MD (uz izuzetke koje ću navesti) važe sljedeća pravila:

2.3.2.3.1. Prijedlog **və*

a) Ispred zvučnih suglasnika i sonanata dao je *v*, npr. *v br'avvy*, *v d'ely*, *v ž'uržy*, *v grly*, *v j'orky*, *v l'osyma*, *v ľud'ej*, *v m'egly*, *v n'odryma*, *v n'emy*, *v r'ešty*, *v z'imy*, *v žyv'oty*.

U PRS u toj poziciji postoji dvojnost *v* i *x* ispred *g*.

b) Ispred bezvučnih suglasnika *v* se realizira kao [*f*], npr. *v c'evy* [*fc'evy*], *v čr'ivy* [*čr'ivy*], *v k'orpy* [*fk'orpy*], *v pr'ely* [*fpr'ely*], *v s'iny* [*fs'iny*], *v s'umy* [*fs'umy*], *f t'iglycy* [*ft'iglycy*].

U PRS je ispred tih suglasnika moguća fakultativna realizacija kao [x].

c) Ispred starog *x* (s time da se taj fonem izgubi) dao je *f*, npr. *f'izy*, *fl'ot* “u hlad”, *fr'ust* “jako pečeno”, *fl'ačama* “u hlačama”.

d) Ispred *f* i *v* dao je *vu*, npr. *vu f'ušu*, *vu Fr'ancusky*, *vu vrc'okyu*.

e) U poziciji naglašenoga prijedloga dao je *vu*, npr. *v'u nem*, *v'u ny*, *v'u se*, *v'u te*, *v'u nas*, *v'u vas*, *v'u sebe*.

2.3.2.3.2. Skup *və-

a) ispred zvučnih suglasnika i sonanata kao *v*, npr. *vb'osty*, *pyvd'aty se*, *vgr'isty*, *vj'axaty*, *vljv'ity*, *vl'ečy* “vući”, *vn'ovčyty* “unovčiti”, *vr'ečy* “ureći”, *vr'edyty* “urediti”, *prevz'ety*, *vž'ivaty se* (u svim je primjerima *və- prefiks)

b) U PRS i DRP u toj poziciji ispred *g* fakultativno alternira s *x*.

c) ispred bezvučnih suglasnika prešao je u *f*, npr. *fc'rknuty*, *fč'akaty se*, *fkr'asty*, *fp'otyty* “uputiti”, *ft'rčy*, *ft'rty se*, *fl'aňaty se* (u svim je primjerima *və- prefiks)

U PRS i DRP ispred tih suglasnika u toj poziciji može doći do fakultativne realizacije s *x*. Kad je *f* u sredini riječi, te dvojnosti nema: *pryfč'ity*, *nafc'ity*, *puft'ekaty*.

d) ispred *m* prešao je u *x*, npr. *xm'ity se*, *xmr'ity*, *xm'oryty* (u svim je primjerima *və- prefiks).

U Svetom Martinu i Štrigovi u toj sam poziciji našao *v*: *vm'ity se*, *vmr'eity*, *vm'oryty* (u tom je glagolu *v* potvrđeno i u Svetoj Mariji). To se *v* gubi u m. r. jd. gl. p. r. glagola *vmr'eity*: *mr'o* (ali *vm'rla*). U tim se govorima fakultativno može čuti i *f* ispred *m*: *fm'ity se*, *fmr'eity* (*x* se u toj poziciji nikad ne čuje). Vjerojatno je riječ o procesu $v > x \rightarrow f$.

U Serdahelju se u toj poziciji ravnopravno pojavljuju i *v* i *x*.

e) u naglašenoj poziciji kao *vu* u primjeru *v'uklenek* “nepravilni red u oranici koji se pojavljuje na jednom mjestu i vrlo brzo nestaje”

2.3.2.3.3. Skup *və- u imenici *vənukə* u većini se govora reflektirao kao *v*: *vn'uk*. Jedino sam u Cirkovljanu u toj poziciji našao *f*: *fn'uk* “unuk” i *pr'efnyk* “praunuk”.

2.3.2.4. U gotovo je cijelom MD spirant *x* postojan u leksičkim morfemima (jedino je u Serdahelju potvrđen gubitak *x* u imenicama *gr'a* “grah”, *v'r* “vrh”, *k'uňa* “kuhinja”). U gramatičkim je morfemima situacija obrnuta. Postojan je u većini govora GP, dok se u većini govora SP i DP ili izgubio ili zamijenio s *j* (G mn. pridjevsko-zamjeničke deklinacije, L mn. im. ž. r. i s. r.). Postojanost *x* u MD jedna je od jezičnih crta koja međimurske govore bitno odvaja od prekomurskih govora, gdje se *x* ili gubi ili prelazi u *j*.

Za većinu govora PRS i DRP karakteristične su vrlo česte alternacije $x > f$ i $f > x$ u nekim suglasničkim skupinama: $xč > fč$, $xk > fk$, $xt > ft$: $jx > jf$: $fc > xc$, $fč > xč$, $fk > xk$, $fl > xl$, $fp > xp$, $ft > xt$, $px > pf$.

Česte su zamjene v sa x (posebice u Belici, npr. *kr'ox* "krov", *g'uxny* "gumno").

2.3.2.5. Likvida l na kraju se sloga dosljedno čuva samo u DDS, DRP i PRS. Kao alomorf morfema $-l-$ u m. r. jd. gl. p. r. poluvokalno u umjesto l pojavljuje u SP, GOS i djelomice u ORS, a u GP se fakultativno javlja u jednosložnim glagolima. U GOS takvo u alternira s v . To se dogodilo u glagolima s jednosložnim osnovama, npr. *b'if*, *č'uf*. ORS je prijelazno područje između morfema $-l-$ za tvorbu m. r. jd. gl. p. r. i njegova alomorfa $-u$. Na jedne glagole dolazi $-l-$, a na druge $-u$ (*išau*, *b'iu*, *v'upral*, *n'apel*).

Osim kao alomorf morfema $-l-$ u m. r. jd. gl. p. r., u GOS, POS i SMS u dolazi u nekim riječima u leksičkom morfemu gdje je l na kraju onoga sloga koji nije posljednji (*p'oune* "podne", *st'ouček*).

U GP l je na kraju sloga prešao u o u morfemu $-l-$ za m. r. jd. gl. p. r., npr. *dyn'eso*, *č'uvo*, *fkr'o*.

2.3.2.5.1. U DP (osim SHS), POS, SUS i VRS likvida je l prešla u $l̥$ ispred u (i naglašenog i nenaglašenog, ali ne i ispred u koje je nastalo od o u nenaglašenoj poziciji).

U DDS l se dosljedno palatalizira ispred svih prednjih samoglasnika. To je jedna od najkarakterističnijih osobina te skupine (*m'lin*, *l̥ečy sy*).

U većini govora DRP l se također palatalizira ispred prednjih samoglasnika, no na zapadu DRP ta se promjena ne događa ispred krajnje otvorenog $ɛ$.

U većini je govora DP u mnogim primjerima $l̥$ leksikalizirano na mjestu gdje je drugdje l : *p'ult*, *t'obla* „tabla“, *fr'tol* „četvrt“. Tu sam zamjenu zabilježio čak i u najsuvremenijoj riječi kao što je *m'obytel*.

U GP, SHS, ČAS i LOS situacija je suprotna u odnosu na istočni dio Međimurja. Potpuno se izgubila opreka između $l̥$ i l ($l̥$ je depalatalizirano). Tako je fonem l i u riječima kao što su *l'udy* „ljudi“, *kr'ol* „kralj“.

2.3.2.6. Palatalni nazal $ɲ$ dosljedno se čuva u istočnom Međimurju, dakle DDS, DRP i PRS s izuzetkom u PRS i DRP gdje $ɲ$ u gl. p. t. fakultativno prelazi u nazalno $ĩ$ (*naxr'qien*).

U PRS, DRP, SHS i DDS postoji i dosta primjera gdje je $ɲ$ na mjestu n (*štr'uina* „struna“, *m'ĩnšy*, *t'avańsky* „tavanski“). U većini ostalih govora (uključujući i govor Sv. Jurja u Trnju kao prijelaznoga govora između PRS i GOS) $ɲ$ je najčešće prešlo u $ĩ$, a rjeđe u n (u nekim govorima u GP) ili u oblik s anticipiranim j u slijedu *jn*.

2.3.2.7. Sekundarni skupovi „labijal + *j*⁶ ostaju nepromijenjeni u zbirnim imenicama. Izuzetak je DDS gdje se umeće samoglasnik *y* između suglasnika i rječotvornoga morfema *-j-* (*gr'ɔbyje*, *g'rmyje*).

2.3.2.8. Na istoku MD (DDS) refleks *d'* je *ǰ*, na zapadu *j* (GP, SP), a u sredini (PRS, GOS i ORS) i jedan i drugi refleks s tim da je *j* češće.

U većini govora SP i SMS postoje rijetki izuzeci kao što su *xrǰ'ɔvy*, *ruǰ'ɔk*, *gl'ɛč* (imp.), *j'ɛč* (imp.), *tuǰ'ina*, dok u STS i ŠTS takvi izuzeci nisu potvrđeni: *xrj'ɔvy*, *ruj'ɔk*, *tuj'ina*, *gl'ej* (imp.).

Na području je cijeloga MD *j* od *d'* u komparativu pridjeva *ml'ajšy*, *sl'ajšy*, *x'ujšy* i *r'ajšy*.

U DDS i SHS, najistočnijem dijelu MD, situacija je obrnuta. Osim u komparativima s *-jš-* i imenici *v'ojka*, refleks *d'* uvijek je *ǰ*. U ostalim skupinama DP (DRP, PRS, GOS, ORS) situacija je mješovita, ali s pretežnošću *j*.

Čak i onim govovima gdje je *d'* najdosljednije dalo *j*, kod pridjeva trpnih fakultativno uz oblike s *j* postoje i oblici s novim *dj* (*fkr'ɔdjen*, *putv'rdjen*).

2.3.2.9. Staro **stj* = **skj* u cijelom je MD dalo *šč* (*p'uščaty*, *xr'ɔšč*).

2.3.2.10. Staro **zdj* = **zgj* dalo je *žǰ*, npr. *d'ɛžǰa* (G jd.), *m'ožǰany*.

2.3.2.11. Skupovi **č̣er* i **č̣er* dali su *čr*. Samoglasnik *e* u slijedu *er* javlja se samo u nenaglašenoj poziciji, i to fakultativno, npr. *č̣(e)rĭ 'igaty* „šarati“, *č̣(e)rĭ'eny*. U Svetoj Mariji postoji punoglasje *čeri* prema **čer-* (*čer'inslu*, *čer'ivu*).

2.3.2.12. Sekvencija *rj* na mjestu praslavenskoga palatalnog *r* postoji u pojedinačnim imenicama m. r. i s. r. gdje se *r* nalazi između samoglasnika (*m'orje*, *šk'orje*, *več'erja*). Redovito se javlja u gl. p. t. na *-en* glagola IV. vrste, npr. *pukv'orjeny*, *nap'erjeny*), glagola V. vrste u svim oblicima (*du'g'orjaty* „dogorijevati“, *zagu'v'orjaty*) te u prezentu i imperativu glagola *ur'aty* i *xmr'ity* (*'orjem*, *'orjy*, *xm'erjem*, *xm'erjy*). Nema skupa *rj* koji bi se javljao u deklinaciji imenica koje završavaju na *r*.

2.3.2.13. Sekundarno *r* od *ž* u staroj skupini **že* nalazi se u prezentu glagola *m'očy*: *m'orem...m'orejy*. U navesku *-er* nalazi se vrlo rijetko: fakultativno u prilogu *'ojzder* u Kotoribi, Svetom Martinu, Vratišincu i Peklenici te *g'oder* u Macincu i Serdahelju.

2.3.2.14. Na području cijelog MD fakultativno se gubi *j* kad je morfem u 2. l. jd. i mn. imperativa glagola I. vrste 7. razreda kojima infinitivna i prezentska osnova završava na *i* (*skr'i se* / *skr'ij se*) te u vezniku *kaj* u bržem tempu govora, npr. *R'ɛkel je ka(j) d'ojde*.

Često je pojavljivanje *j* kad se samoglasnici nađu u medijalnom otvorenom slogu (*šp'ajsen* „zabavan“ – većina ispitanih govora, *pr'ejdy* „prije“ – Goričan). Tu pojavu nisam mogao teritorijalno opisati jer se u vrlo bliskim govorima (A i B) nalaze riječi u kojima se u jednom govoru pojavilo *j* (A), a u drugom nije (B). U isto vrijeme postoji neki udaljen mjesni govor (C) u kojemu ćemo naći poneke riječi s *j* kakve postoje u A.

Zamjena *v* s *j* ispred *i* potvrđena je u pojedinačnim primjerima u nekim govorima (*puľuj'ica* „polovica“ – D. Dubrava, D. Vidovec, *br'adajyca* „bradavica“ – Sveti Martin).

2.3.2.15. Na području cijelog MD u inicijalnom položaju samoglasnik *u* / *u* koji ne potječe od *o* dobiva protetski suglasnik *v* (u pojedinačnim primjerima i *x*, *g*, i *r*) (*v'ura*, *v'udryty*, *x'ubyšky* „uboški“, *guť'ova* „otava“ – PRS, DRP, *ruš'ije* „osje“ – Križovec, Vratišinec).

Osim ispred *u* i *o*, u pojedinačnim primjerima proteze dolaze i ispred *a* i *e*-samoglasnika, npr. *jembr'elų* „kišobran“ (PRS), *xuť'ot* „obad“ (PRS, DRP, GOS), *x'is* „as“, *j'apa*, *Ź'ona*, *X'arap*, *xat'or* (MD).

2.3.2.16. Sonant *m* je na kraju riječi u MD uglavnom očuvan i vrlo su rijetke promjene u *n* na kraju riječi (za razliku od susjednog prekomorskog dijalekta gdje se taj prijelaz u toj poziciji vrši dosljedno bez obzira je li riječ o gramatičkom ili leksičkom morfemu). Takva je promjena potvrđena samo u većini govora u POS, i to u I jd. pridjeva muškog roda (*z m'alyn*).

2.3.2.17. U POS i Maloj Subotici potvrđena je promjena *n* > *m* na kraju riječi u nekim jednosložnim riječima (*dl'im* „sluz“, *za r'om* „za rana“, *v'um* „van“). U većini ispitanih govora MD potvrđen je prijelaz *n* > *m* u uzviku *za p'etram r'any B'ožjyx!* U Štrigovi prelazi *n* u *m* u imenici *č'um* „korito u kojem se pari zaklana svinja“ (u VRS i SMS je *č'un*).

2.3.2.18. U MD su česte disimilacije likvidnih konsonanata⁴, i to s dosta primjera u oba smjera: *r* > *l* i *l* > *r*, npr. *lev'orver* „revolver“, *pr'iluč*, *m'orynga* „mana, tjelesni nedostatak“ (GOS), *f'aryngasty* „koji ima neki tjelesni nedostatak“ – Lopatinec, *l'or* „cijev za odvod dima iz peći u dimnjak“ (Belica), *r'ol* (GP, LOS).

2.3.2.19. U Kotoribi suglasnička skupina *sc* prelazi u *šč*, npr. *šč'aty* „mokriti“, *šč'uga* „iz vlaka“, *k'ošci* (N mn.).

⁴ Ta je pojava česta i u mađarskom jeziku: "Die Konsonanten *r* und *l* wechseln untereinander im Ungarischen ziemlich oft. Es gibte einige Wörter, in denen ohne sichtlichen äußeren Anlaß das eine für das andere eintritt. So wird dt. Panzer im Ungarischen zu *páncél*, lat. Catharina zu Katalin, aber auch umgekehrt, aus. lat. Elizabeth wird Erzsebet." (HADROVICS 1985: 51)

2.3.2.20. Raznolike su fonološke promjene kod ojkonima te odgovarajućih etnika i ktetika, *Z'asančar* „stanovnik Zasadbrega“, *Prsl'oŕfcy* „Pribislavec“, *R'ivyca* „Orehovica“, *Č'oŕfce* „Čehovec“, *Š't'erc* „Štajerac“.

2.3.2.21. Kraći su oblici česti kod zamjenica (*n'if* „njihov“, *tv'ęga*, *sv'ęmy*) i nekih frekventnijih glagola (*b'odem* – *b'om*, *p'oјdem* – *p'ęm*, *x'odal* – *x'ol*).

3. Morfologija

3.1. Alternacije osnovnih samoglasnika kao način izražavanja morfoloških kategorija

Budući da je u svim međimurskim govorima izgubljena opreka po kvantiteti i modulaciji, alternacije osnovnih samoglasnika (uz gramatičke morfeme i mjesto naglaska) postaju jedan od načina izricanja različitih morfoloških kategorija u kojima je u starijem stanju bila kvantitativna razlika, i to posebice u govorima koji imaju monoftonški samoglasnički sustav, npr. *kr'asty* (inf) – *kr'ođem* (prez.) – *kr'ođy* (imp.) – *kr'al*, *kr'ola*, *kr'aly*, *kr'aly* (gl. p. r.) – *kr'ošt* (sup.) – *kr'ožęny* (gl. p. t.); *ž'ęna* – *žen* (G mn.), *mr'as* – *na mr'ozy* (L jd.); *st'oŕy* – *st'arešy* (komp.). Oni vokali koji su se diftongizirali u *'au* i *'ei* uglavnom ne sudjeluju u izražavanju morfoloških kategorija. Diftonzi *'ou* i *'ij* iz diftonških govora stoje u korelaciji s *'o* i *'i* u izražavanju morfoloških kategorija.

3.2. Imenice

3.2.1. Glede imeničke deklinacije, međimurski se dijalekt može podijeliti na 3 područja:

I. DP, SUS i ČAS

Najvažnije razlikovne osobine područja I:

a) Gramatički morfem *-y* često dolazi u G mn. svih deklinacija, a u a-deklinaciji im. m. r. gramatički morfem *-y* češći je od gramatičkoga morfema *-yf*.

b) Fakultativni sinkretizam na *-aj* (*-'oj*) u DLI mn. postoji samo kod imenica e-deklinacije (u području II takav sinkretizam fakultativno postoji kod svih imeničkih deklinacija – izuzetak je i-deklinacija).

c) Kod gramatičkih morfema *-amy* i *-aj* u DLI množine e-deklinacije često je fakultativno prenošenje naglaska na te gramatičke morfeme koji tada glase *-'omy* i *-'oj*.

Budući da pokriva najveći dio MD, gramatičke morfeme iz ovoga područja postupno preuzimaju i govornici drugih skupina.

II. POS, VRS, SMS, LOS, MAP i Nedelišće

Od područja I. područje II. razlikuje se po sljedećem:

a) Fakultativni sinkretizam DLI množine na *-aj* (*-'oj*) postoji u svim deklinacijama osim u i-deklinaciji.

b) U I mn. jednosložnih imenica muškog roda a-deklinacije moguć je gramatički morfem *-amy*, koji je došao iz e-deklinacije.

c) Nema alternacije *o* || *e* u I jd. imenica srednjeg roda koje završavaju na palatal (tako je i u području III te u većini govora ORS, SUS i ČAS područja I).

d) U većini je govora LOS i VRS gramatički morfem *-a* za N dvojine im. s. r. (kao i u području III).

III. većina govora u ŠTS i STS

Od područja II područje III razlikuje se po sljedećem:

a) Nije potvrđen fakultativni sinkretizam na *-aj* (*-'oj*) u DLI mn. imeničkih deklinacija (kao što postoji u području II)

b) Nije potvrđen gramatički morfem *-amy* (iz e-deklinacije) u I jd. jednosložnih imenica m. r. e-deklinacije (kao što postoji u području II)

c) Imenice a-deklinacije u većini govora ŠTS imaju u L mn. gramatički morfem *-yx* (iz stare glavne palatalne promjene *jo*-osnova). Taj je gramatički morfem analogijom prešao i u G mn.

d) Imenice srednjega roda u većini govora STS imaju u L mn. gramatički morfem *-ax* (iz e-deklinacije). Ako se naglasak prenese na gramatički morfem, *a* iz gramatičkoga morfema *-ax* prelazi u *e*.

3.2.2. A-d e k l i n a c i j a

3.2.2.1. Imenice muškog roda na suglasnik

3.2.2.1.1. Deklinacija imenica na *-ek* i *-ec*

Stari tvorbeni morfemi **-cъ* i **-ekъ* dali su po dva različita tvorbeni morfema u MD, samo što u N jd. imaju jednak lik: *-ec-* (*Ľ'ukec* "hipokoristik od muškog imena *Ľ'uka*", *n'ožec*, *fal'ačec*), *-ec-* (*g'opec*, *d'opec* "udovac", *kl'opec* "krpelj", *-ek-* (*Ĵ'ožek*, *st'olček*, *r'opček*), *-ek-* (*p'opek*, *str'ošek*, *v'ugurek* "krastavac"). Kod tvorbenih morfema *-ec-* i *-ek-* koji imaju značenje hipokorističnosti / deminutivnosti *e* je u kosim padežima postojano: *Ľ'ukeca*, *n'ožeca*, *fal'ačeca*, *Ĵ'ožeka*, *st'olčeka*, *r'opčeka* (sve u G jd.). Kod tvorbenih morfema *-ec-* i *-ek-* koji nemaju značenje hipokorističnosti / deminutivnosti *e* je u kosim padežima nepostojano: *g'opca*, *d'ofca*, *kl'opca*, *p'opka*, *str'oška*, *v'ugurka* (sve u G jd.).

Ako i nije riječ o deminutivu / hipokoristiku, *e* se čuva u slučaju ako bi došlo do teške suglasničke skupine, npr. *z'ojtreaka*, *p'ęzdeca* (*p'ęzdec* "vrsta gljive"), *l'orbeka* (*l'orbek* "lovor") (sve u G jd.).

3.2.2.1.2. U Prelogu, Goričanu i Kotoribi potvrđeno je da velik broj imenica a-deklinacije muškoga roda s dvosložnom osnovom u N jd. može uz naglasak na prvom slogu imati naglasak i na drugom slogu (bez obzira na to kakav su naglasak imale u ishodišnom sustavu), npr. *čuv'ek / č'ovek*, *kur'ęn / k'oren*. U kosim padežima navedenih imenica naglasak je uvijek na drugom slogu, npr. jd. N *k'oren / kur'ęn* G *kur'ęna* D *kur'ęnu* L *kur'ęnu* I *kur'ęnum*.

3.2.2.1.3. Kod imenica muškog roda postoji opreka živo – neživo u prijedložnoj upotrebi (*D'ęny t'ę na k'ońa*. i *D'ęny t'ę na st'olec*.) U besprijedložnoj upotrebi ta razlika ne postoji (*K'upyl sam sy k'ońa*. i *K'upyl sam sy st'olca*.)

3.2.2.1.4. Nazivi mjesta s tvorbenim morfemom *-c-* uglavnom se upotrebljavaju kao pluralia tantum, npr. *Kr'ęłęcy/e* “Gornji / Donji Kraljevec”, *č'ęfcyl/e* “Čehovec”, *Prsl'ęfcy* “Pribislavec”.

3.2.2.1.5. U G mn. u većini govora DP (osim GOS) dominantan je gramatički morfem *-y*, a *-yf* se upotrebljava samo u iskazima gdje prevladava neko modalno značenje (ljutnja, podrugljivost, ironija). U većini govora GOS, SP i GP dominantan je gramatički morfem *-yf*, a *-y(x)* fakultativno dolazi samo kod imenica koje označavaju neku mjeru (npr. *m'ętry*, *kum'ędy*).

Stari gramatički morfem *-ę* u G mn. može doći samo kod nekih imenica: *p'ęnes* „novac“ (kad se opisuje nečije imovno stanje), *kul'ęč*, *č'aveł*, i kod ojkonima s tvorbenim morfemima *-c-* i *-n-*.

3.2.2.1.6. U većini govora DP imenice *g'ost*, *č'ovek*, *l'ęs*, *m'ęš* i *z'ęp* u LI množine mogu imati gramatičke morfeme iz stare i-promjene muškoga roda (uz one iz a-deklinacije). U DDS u L mn. tih imenica fakultativno dolazi suglasnik *m* na stari lokativni gramatički morfem *-e*: (*na las'e / las'em*)

3.2.2.1.7. Muška imena koja u N jd. završavaju na samoglasnike *y* i *ę* u deklinaciji dobivaju morfem *-j-* na koji se dodaje gramatički morfem: *Ź'ęzyę* – *Ź'ęzyja*, *Sl'avyę* – *Sl'avyja*, *M'irky* – *M'irkyja*, *Ź'ančyę* – *Ź'ančyja*. Deklinacijski su gramatički morfemi isti kao i u imenica muškoga roda koje završavaju na suglasnik. Morfem *-j-* javlja se i u posvojnim pridjevima tih imenica: *Ź'ęzyjuf*, *Sl'avyjuf*, *M'irkyjuf*, *Ź'ančyjuf*.

3.2.2.1.8.1. U Donjoj Dubravi i Legradu potvrđena su muška imena na *-yna*: *Źuž'ina*, *Yv'ina*, *Štef'ina*, *Slav'ina*. No u kosim padežima dekliniraju se kao osobna imena s morfemom *-y-*.

3.2.2.1.8.2. U većini govora SMS osobna imena koja u N jd. završavaju na morfem *-ęę* u kosim padežima dobivaju morfem *-j-* na koji dolazi gramatički morfem.

jd. N *M'irku, S'ašu, Zdr'afku* D *M'irkuju, S'ašuju, Zdr'afkiju*
 G *M'irkuja, S'ašuja, Zdr'afkija.* I *M'irkujum, S'ašujum, Zdr'afkujum*

Isti je morfem i u posvojnomo pridjevu: *M'irkujuf, S'ašujuf, Zdr'afkujuf.*

3.2.2.1.9. U području I u I jednine GDL množine jednosložnih i dvosložnih imenica muškog roda može se u afektivnom izražavanju prenijeti naglasak na završne slogove riječi (neutralni iskaz: *S p'ęnezy je s'ę m'oč.* „S novcima se sve može.“ / afektivni iskaz: *Bn'orel byš s t'ęma pen'ęzi.* „Poludjet ćeš s tim novcima!“). Takvo je prenošenje nastalo analogijom prema deklinaciji u istoimenim padežima jednosložnih i dvosložnih imenica e- i i-deklinacije, gdje je takav gramatički morfem u sustavnoj upotrebi (a ne samo afektivnoj).

3.2.2.2. Imenice srednjeg roda

3.2.2.2.1. U najvećem dijelu MD (većina govora u DP, ČAS, POS i SUS) u konstrukcijama s brojevima 2, 3 i 4 u NA gramatički je morfem *-e* (prema jatu u gramatičkom morfemu NAV dvojine starih nepalatalnih osnova, npr. *dv'į kųr'ite, ųbedv'į kųl'ęne, št'iry s'ęle, tr'i r'ębre.* U većini ostalih govora u toj je poziciji gramatički morfem *-a*.

3.2.2.2.2. U N jd. čuva se razlika između nekadašnjih tvrdih i mekih osnova glavne promjene imenica muškoga i srednjega roda (*p'olę, s'rce*).

3.2.2.2.3. Naglašeni gramatički morfem *'e* u N jd. postoji neutralno samo kod nekoliko zbirnih imenica s rječotvornim morfemom *-je* (*smetj'e, glažj'e* „staklovina“). Naglasak na zadnjem slogu analogijom se fakultativno prenosi i u ostale zbirne imenice, ali nikada u neutralnom govoru, već samo u izricanju afektivnih značenja (*cypel'ęvje, mes'ęvje / cypelųvje, mesųvje*).

3.2.2.2.4. Jedino je u D. Dubravi potvrđeno da imenice srednjeg roda nejednakosložne promjene mogu pripadati naglasnom tipu u kojem je samo u N jd. naglasak na prvom slogu, a u svim drugim padežima na drugom (*vųž'ęta, plem'ęna*).

3.2.2.2.5. Gramatički morfem iz lokativa jednine analogijom se prenosi u dativ samo onda kad se upotrebljava s prijedlogom *k*, npr. *K'aj bųmų j'ęly k m'esy?* „Što ćemo jesti uz meso?“ Inače je u dativu jednine gramatički morfem *-ų*.

3.2.2.2.6. U DDS, PRS i GOS (dakle DP osim ORS) imenice srednjeg roda koje ispred gramatičkog morfema imaju palatal čuvaju razliku između stare meke i tvrde palatalne promjene u I jd., tj. imaju alternaciju *o* || *e* (*dųb'izž'em, s'ęncem*, ali *st'olųm, mr'azųm*). U svim ostalim skupinama ta se razlika ne čuva (*dųb'izžjum, s'ęncum, st'olųm, mr'azųm*).

3.2.2.2.7. Imenice srednjeg roda koje označuju mlado od životinja vrlo rijetko imaju u množini nejednakosložnu promjenu. Za množinu se upotrebljavaju imenice koje imaju značenje hipokorističnosti, a pripadaju a-deklinaciji imenica muškog roda: *t'ęle – t'ęlčęky / tel'ičy, žr'įbe – žr'ępcy, pr'ęse – pr'ascy, št'ęne – št'ęncy*. Te se imenice upotrebljavaju i u jednini.

3.2.2.2.8. U većini je govora ŠTS u G mn. gramatički morfem *-yx* koji je došao iz stare palatalne glavne promjene imenica srednjega roda (*j'utryx, s'ęlyx*). U STS je gramatički morfem *-ax / -ex*, tj. neke imenice imaju gramatički morfem *-ax* (iz stare *-a / -ja* deklinacije), a neke *-ex* (iz stare nepalatalne deklinacije imenica srednjeg roda). Gramatički morfem *-ex* uvijek je naglašen, npr. *pu jutr'ex, pu sel'ex*. Gramatički morfem *-ax* uvijek je nenaglašen (*v l'ıtax, na z'ędnax*).⁵

3.2.3. E-deklinacija

3.2.3.1. Opći je gramatički morfem za DL jd. *-y*. Teško je ustvrditi je li taj gramatički morfem prema staroj palatalnoj ili nepalatalnoj deklinaciji, tj. potječe li od *-i* ili od *-ę*. U tim je padežima poništen rezultat II. palatalizacije i analogijom prema ostalim padežima uspostavljen je osnovni suglasnik (*na r'ęky*).

3.2.3.2. Neke imenice ženskog roda (posebice one koje u stvarnosti dolaze u paru i koje znače osobu) mogu u N mn. fakultativno dobiti gramatički morfem *-y* (uz redovan gramatički morfem *-e*): *r'ęky, n'ogy, prezimena na -a (Blaz'ęky)*.

3.2.3.3. U većini govora DP u DLI mn. i I jd. i mn. dvosložnih imenica ženskog roda postoje parovi gramatičkih morfema koji se razlikuju po naglašenošću i nenaglašenošću (a samim time i kvalitetom samoglasnika u njima). Iako njihova upotreba može biti u potpuno neutralnom kontekstu (za razliku od imenica u a-deklinaciji gdje su tako naglašeni gramatički morfemi isključivo u afektivnoj upotrebi), u afektivnijim će se iskazima najčešće upotrebljavati upravo oblici s naglašenim gramatičkim morfemima (*D'ęj kr'avam j'ęsty* – neutralnost) / *D'ęj krav'ęm j'ęsty* – srditost).

3.2.4. I-deklinacija

3.2.4.1. Imenice i-deklinacije imaju u cijelom MD uglavnom istu deklinaciju. Jedina je razlika u tome što je DP i SUS u L mn. moguć gramatički morfem *-'ej*, npr. *na kųst'ej, pu nuč'ej* (drugdje je *na k'ostyma, v n'očyma*), i što u GP nema gramatičkih morfema *-j'ę / -j'ęmy* u I jd. i mn.

⁵ “V mestniku mn. je prvotni *-ah* ohranjen v većini slovenskih narečji i in v knjižnem jeziku. Kjer *a* za mehkim soglasnikom prehaja v *e*, je seveda tudi prešel v *-eh*. Ker je v prekmurškem narečju končni *h* prešel v *į*, tam govore *-aj* (*nivaį, kusij*).” (LOGAR 1996: 323)

3.2.4.2. Prozodijski su obilježeni samo NA jd. gdje je u osnovnoj kajkavskoj akcentuaciji došlo do duljenja u zamjenu, npr. N *k'ost* GDLI *k'osty*, N *n'oč* GDLI *n'očy*.

3.3. Pridjevi

3.3.1. U MD neutralizirana je razlika između određenog i neodređenog vida pridjeva. S obzirom na to koji se oblik upotrebljava u N jd. m. r., u najvećem dijelu MD (osim većine govora u GP, MAP i VRS) pridjeve možemo podijeliti na 3 skupine:

a) pridjevi kod kojih se uz češći bivši oblik određenog vida pridjeva ponekad upotrebljava i stari oblik neodređenog vida zbog stilskih razloga, npr. *gl'oṭky* / *gl'adek* – i kao atribut i kao predikat: *N'or č'ovek!* *N'ემრეშ sy pum'očy*; *'On je n'or!*;

b) pridjevi koji imaju samo stari oblik neodređenog vida (uz posvojne pridjeve na *-uf* i *-yn* većinom je riječ o pridjevima koji imaju nepostojano *e* (npr. *d'ober*, *m'oker*, *fl'eten*);

c) pridjevi koji imaju samo bivši oblik određenog vida (npr. *v'elky*, *t'inky*, *zel'eny*).

U većini govora GP, MAP i VRS situacija je nešto drugačija jer je mnogo češća upotreba oblika neodređenog vida u predikatnoj službi, i to s naglaskom na prethodnom slogu: *'On je d'ebel*, *krm'ežlaf*, *b'ogat*, *v'isuk*, *sp'ečen*.

3.3.2. Deklinacija

Za razliku od većine govora u POS, ČAS, LOS, VRS i STS, gdje su u GD jednine redovni oblici s duljim gramatičkim morfemima, u području I čuju se vrlo rijetko.

U većini govora STS i ŠTS u L mn. ž. r. i s. r. i G mn. svih rodova uvijek se čuva *-x*.

U DDS je jedina razlika od sustava (I) da u DL jd. m. r. i s. r. dolazi isključivo gramatički morfem *-em*, bez obzira je li ispred palatal ili ne (*dr'ugem*, *na 'ovem sv'itū*).

U većini govora POS, ČAS i LOS razlike su te što su redovni oblici s duljim gramatičkim morfemima u GD jednine (čuje se samo *-uga* / *-uga* u G jd. i *-umy* / *-emy* u D jd.) i što nije potvrđen *-x* u G mn.

U većini govora VRS i SMS deklinacija pridjeva bliska je deklinaciji u POS, ČAS i LOS, a od nje se razlikuje po tome što je gramatički morfem *-aj* u DLI mn. prodro iz imeničke deklinacije u pridjevsku i prevladava nad ostalim gramatičkim morfemima (npr. *v d'obraj 'odnušy*, *N'aj x'odaty z'o t'aj č'ižmaj!* *To sy ze sv'očaj pen'ezaj k'upy*).

Postoji velik broj pridjeva stranoga podrijetla koji se ne mogu deklinirati i mijenjati po rodu (*x'aklyk* “izbirljiv”, *n'ajgeryk* “radoznao”).

3.3.3. Za tvorbu sintetičkoga komparativa upotrebljavaju se morfemi *-š-* i *-eš-* (u većini govora GP, POS i VRS *-yš-*). Morfem *-j-* za tvorbu komparativa vrlo je rijedak. Fakultativno dolazi samo na pridjeve *v'ožy*, *s'irjy*, *d'ožy*, *b'olšy* (uz oblike na *-šy* / *-ešy*). U većini govora GP, POS i VRS morfem *-š-* dolazi i na pridjeve *st'aršy* i *sl'apšy*.

Neki pridjevi imaju dva oblika komparativa, npr. *s'iryk* – *s'iršy* / *šyr'oky* – *šyr'okšy*.

Kod pridjeva s osnovom na *-d-* (i pridjeva *kr'otek* koji ima osnovu na *-t-*) u komparativu dolazi do alternacije tih suglasnika s *-j-* (< **dj*), npr. *x'ujšy*, *r'ajšy*, *sl'ajšy*.

Za tvorbu perifrastičkoga komparativa mogu poslužiti i prilozi *b'ole* i *več* te prijedlog *pr'ik* (*b'ole n'ory*, *v'eč zd'ilany*, *pr'ikpr'oklety*).

Superlativ se tvori od komparativa prefiksom *n'aj* / *n'ej* (lik u DDS je *n'oj*).

3.4. Zamjenice

3.4.1. Dativ osobne zamjenice za 1. i 2. lice te povratna zamjenica mogu imati *j* u dativu: *m'ej*, *t'ej*, *s'ej* (uz *m'eny*, *t'eby*, *s'eby*).

3.4.2. Deklinacija pokaznih zamjenica razlikuje se od uobičajene pridjevsko-zamjeničke deklinacije u tome što zamjenica *t'o* u G mn. može imati gramatički morfem *-eju*. U Podturnu je taj gramatički morfem prodro u sve pokazne zamjenice (*t'eju*, *uv'eju*, *un'eju*).

U većini govora VRS i SMS gramatički morfem *-aj* za DLI mn. iz ime-ničke deklinacije prodro je i u I mn. pokaznih zamjenica: *s t'aj ž'enskaj*, *s t'aj č'ižmaj*, *s t'aj k'ojaj*.

3.4.3. Često se upotrebljava etički dativ (*'Idemu sy n'ekaj zaslužyty*).

3.4.4. Spojevi prijedloga i pokaznih zamjenica čine naglasnu cjelinu gdje se gubi početni samoglasnik zamjenice (*v'u vu*, *n'o vu*)

3.4.5. Za živo se upotrebljavaju zamjenice *št'o* i *k'o*. Zamjenica *št'o* starija je i mnogo češća u uporabi od zamjenice *k'o* koja je došla pod utjecajem standardnoga jezika. Za neživo se rabi zamjenica *kaj* (u većini govora STS i ŠTS zamjenica *k'aj* glasi *k'ej*, ali neodređeni oblik je *n'ekaj*).

3.4.6. Upitno-odnosne zamjenice su *št'ery*, *k'oju*, *č'ijy* (osim u GP gdje se umjesto *k'oju* i *št'ery* upotrebljava *k'ery*, *k'era*, *k'eru*). Dekliniraju se kao pridjevi. Zamjenica *k'oju* može imati kontrahirani lik u m. r. jd. (*K'i ty je vr'ok!*), m. r.

mn. (*K'i l'udy su t'o d'ošly*), ž. r. jd. (*K'o by te št'ela?*), ž. r. mn. (*K'e by z'ene išče m'ogla p'itaty?*). Zamjenica *č'ijy* ima kontrahirani oblik samo za m. r. jd. i mn. koji glasi *č'i* (*č'i je t'o č'ovek?*; *č'i su t'o l'udy?*).

3.4.7. Zamjениčki pridjevi imaju oblike na *-ufø* (N jd. m. r.), *-va* (N jd. ž. r.), *-vy* (N jd. s. r.), *-vy* (N mn. m. r.), *-ve* (N mn. ž. r.), *-va* (N mn. s. r.) samo u većini govora PRS i DDS (*k'akuf*). U većini su drugih govora oblici na *-š-* (već u Sv. Jurju i Sv. Križu): *k'akšy*, *t'akšy*.

Zamjenica **wšš* u MD glasi *v'es* / *s'i* m. r., *s'o* ž. r., *s'e* s. r.

3.5. Brojevi

Za broj 1 upotrebljavaju se dva lika: *j'eden* i *j'en* (u PRS i GOS *j'aden* / *j'an*). Dekliniraju se kao pridjevi. U množini ima značenje “neki”.

Dekliniraju se brojevi *dv'o*, *tr'i* i *čet'iry* (*št'iry*).

Ponekad se čuje i deklinacija brojeva do 10 (*p'et*, *s'est*, *s'edem*, *osem*, *d'ešet*, *d'ešet*), i to obično u dativu i instrumentalu (*Pet'em l'udima sam 'uspela p'ud'aty*; *Z šest'ema snag'at'ury se b'il y s'e yx je st'okel*. *Dyn'amų je z deset'ema ygr'očy p'ub'edyl*.)

Od *tr'i* nadalje nema razlike u rodu brojeva.

U Serdahelju G m. r. brojeva *dv'o*, *tr'i* i *št'iry* ima gramatički morfem *-yf*: *dv'ejuj*, *tr'ejuj*, *št'ejuj*.

Složeni brojevi tvore se bez veznika *i* (*dv'ajsty j'an*).

Za 1000 ravnopravno se upotrebljavaju imenice ženskog roda *x'ilada* i *j'ežera* i indeklinabilni brojevi *x'ilady* i *j'ežery*, koji oblikom odgovaraju A jd. imenica *x'ilada* i *j'ežera*.

Brojevi *dv'ajsty* i *tr'dešty* mogu dobiti navezak *-k*.

Redni brojevi dekliniraju se kao pridjevi.

Na prvi dio brojevnoga priloga *p'rvy p'ot* može doći navezak *-č'*.

3.6. Glagoli

3.6.1. U većini govora DP i SP pripadaju I. vrsti 4. razreda neki glagoli koji u većini govora GP pripadaju 2. vrsti, tj. u DP i SP imaju samo oblik na *-čy* (*ft'rčy*), a u GP isključivo *-nyty* (*ft'rgnyty*). U GP je sufiks *-ny* prešao i u glagole drugih vrsta (*st'anuty se "ustati"*, *xm'ernyty* “umrijeti”).

Glagoli IV. vrste na *-avyty* u cijelom MD mogu imati lik na *-ajty* u infinitivu. Takav oblik može biti i u imperativu i glagolskom pridjevu radnom, npr. inf. *napr'ajty* imp. *napr'aj*, gl. p. r. jd. *napr'aj* / *napr'ajyl*, *napr'oavyla*, *napr'aj(y)ly*.

Iterativno-intenzivni glagoli mogu imati infinitiv na *-'uvaty* i *-'ovaty* u cijelom MD (*uĝlaš'uvaty se* / *uĝlaš'ovaty se*, *puĝled'uvaty* / *puĝled'ovaty*).

3.6.2. Za područje DP i SP karakteristično je da u 3. l. mn. prezenta većina glagola (osim glagola V. vrste 1. razreda i većina glagola IV. vrste) ima dulji oblik s generaliziranim gramatičkim morfemom *-ju* i kraći oblik bez njega (*lyv'iju* / *lyv'e*). U većini govora GP situacija odgovara susjednim slovenskim govorima gdje nema kraćeg oblika.

3.6.3. Gramatički morfemi *-iste*, *-du* za 2. i 3. l. mn. većine glagola 3. i 4. vrste (po analogiji prema starim atematskim glagolima) ubrajamo u jednu od najvažnijih osobina “zemljopisno središnjeg” (a ne prema jezičnoj podjeli) dije-la Međimurja. Kod tih je glagola u svim licima jednine naglasak na posljednjem slogu (*gled'im*, *gled'iš*, *gled'i*). Ti gramatički morfemi nisu potvrđeni niti na krajnjem istoku (DDS), a niti na krajnjem zapadu (u većini govora ČAS, LOS i GP).

S obzirom na postojanje tih gramatičkih morfema, dio MD u kojima oni dolaze može se podijeliti ovako:

a) Samo *-du* (a nikad *-ju*) kao gramatički morphem za dulji prezent 3. l. mn. navedenih glagola postoji samo u većini govora GOS.

b) U većini govora PRS, DRP, SUS, POS i ORS za te se glagole u 3. l. mn. prezenta ravnopravno upotrebljavaju 3 gramatička morfema: *-du* i *-ju* i kraći oblik na *-e*, npr. *čur'idu*, *čur'iju* i *čur'e*. Samo *-du* imaju glagoli *d'aty* i *j'esty*. *d'ođu* i *j'jdu*.

c) U Serdahelju, Fićehazu i Mlinarcima se za te glagole pojavljuje *-du* / *-ju* u 3. l. mn., ali je u 2. l. mn. gramatički morphem *-ite* (osim *puj'iste* i *puv'iste*). Izuzetak je Kerestur gdje je kao u DDS: *-yte*, *-ju*.

3.6.4. Glagol *kl'ety* „psovati“ čuva u prezentu infinitivnu osnovu: *kl'ejem...* *kl'ejaju* (DDS, GP, Belica).

3.6.5. Glagoli *d'ity* „otići“, *z'ity* „otići“, *ud'ity* „otići“, *na'ity* „naići“ u DDS i SHS u prezentu nemaju u osnovi *-d-* već *-j-* (u svim je ostalim govorima *-d-*), npr. *d'ijem*, *d'iješ...*

3.6.6. Tri su vrste gramatičkih morfema u imperativu: 2. l. jd. *-y*, *-j* (*j*) *-ø*; 1. l. mn. *-ymu*, *jmū*, *-(j)-mu*; 2. l. mn. *-yte*, *-jte*, *-(j)te*.

Imperativ se od prezenta se u 2.l.mn. često razlikuje mjestom naglaska (*bež'ite* – prez. / *b'ežyte* – imp.) i kvalitetom naglašenoga samoglasnika (*l'ovyte* – prez. / *l'ovyte* – imp.).

Sačuvani su imperativi prema praslavenskom stanju u atematskih glagola: *gl'eč*, *p'oveč*, *j'eč* (osim u ŠTS, STS i MAP). Uz oblik *v'idyte* postoji i imperativ

od prezentske osnove: *v'is̄ – v'is̄te*.

Imperativ za 3. l. izriče se riječcama *n'eĵ / n'aj* ili *n'ek*: (*N'ek s'am bnur'ivle!*)

3.6.7. Prošla se radnja najčešće izriče perfektom, a vrlo rijetko pluskvamperfektom.

3.6.8. Futur s nesinkopiranim oblikom pomoćnoga glagola *b'ity* upotrebljava se za potvrđivanje radnje koja će se dogoditi u budućnosti: *B'odemu d'ošly. B'odemu se z'utra v'idly*.

3.6.9. Za pridjev radni karakteristična je bogata prozodijska obilježnost, što je karakteristično za zapadnojužnoslavenske jezike. Posebice se to odnosi na ž. r. jd. pridjeva radnog, koji se od ostalih rodova i ž. r. mn. često razlikuje i po mjestu naglaske i po kvaliteti naglašenoga samoglasnika (*kr'al – kr'ola – kr'aly – kr'aly*). Mjesto naglaske u ž. r. jd. isto je kao u infinitivu.

Što se tiče morfema *-l-* za tvorbu m. r. jd. gl. p. r., područje MD dijeli se na 3 dijela:

a) morfem *-l-* ostaje u m. r. jd. gl. p. r. nepromijenjen (DP osim GOS i djelomice ORS) – tipična „istočna osobina“

b) *-l- > -u-* (SP, GOS i djelomice ORS) – tipična “zapadna osobina”

U ORS je dvojna situacija: jedni glagoli u m. r. jd. gl. p. r. završavaju na *-u*, a drugi na *-l*.

Alomorf *-u* javlja i u onim govorima gdje je alomorf *-o*, ali samo fakultativno kod glagola s jednosložnom osnovom (*b'iy / b'io, fkr'ay / fkr'ao*).

c) *-l- > -o* (osim kod glagola s jednosložnom osnovom – GP, MAP)

3.6.10. Kod pridjeva trpnog se, kao i kod pravih pridjeva, najčešće upotrebljava oblik određenog vida (*T'ī l'imyn je sc'īženy*.) Neki se oblici mogu i komparirati: *T'ō m'esu je peč'eneše. Ź'ō sam zm'očeneša ud t'ēbe*.

Glagoli koji su imali morfem za gl. p. t. **-jen-* mogu imati više dvojnih oblika zbog različitih fonoloških i morfonoloških razloga (različiti refleksi skupa *dj*, različiti refleksi skupa *stj*, čuvanje *ñ* ili prelazak u *ž*, izlučuje li se *j* između *r* i samoglasnika).

Neki glagoli mogu imati dva gramatička morfema za tvorbu glagolskoga pridjeva trpnog (*ft'ekien / ft'eknut, ft'rgien / ft'rgnut*).

Neki glagolski pridjevi trpni mogu imati oblike na *-stjen-* i *-ščē-*, npr. *ubr'ostjen / ubr'oščēn, prep'ustjen / prep'uščen, puč'astjen / puč'aščēn, uvl'oštjen / uvl'oščēn*. Likovi s *-jen-* rezultat su novije tvorbe tim morfemom. Isto tako neki glagolski pridjevi trpni mogu imati oblike na *-djen-* i *-žē-*, npr. *putv'rdjen / putv'ržēn*. Likovi sa *-jen-* rezultat su novije tvorbe tim morfemom.

3.6.11. Kondicional I. tvori se od petrificiranog nenaglašanog lika aorista glagola *b'ity* koji je isti u svim licima, i glagolskoga pridjeva radnog: *Ǧ'q by d'elal*; *T'i by d'elal*; *M'i by d'elaly*.

Za izražavanje želje češće se upotrebljava oblik s riječcom *d'ej* + kond. I: *D'ej (by) te str'ila B'ožja l'upyla!* *D'ej (by) te n'igd'or v'eč n'ej v'idla!*

3.6.12. Supin imaju svi nesvršeni glagoli osim *'ity*, *št'ety*, *b'ity* “postojati” i *m'oraty*. On dolazi iza glagola kretanja. Kod nekih sam ispitanika u različitim dijelovima MD čuo oblik supina i kod svršenih glagola iza glagola kretanja, npr. *'Idem utp'ełat smetj'e na tr'ate*. “Idem odvesti smeće na tratinu.” (Čehovec); *'Idem pr'odat kr'avu*. (Prelog); Kad sam ispitanike zamolio da nekoliko puta ponove rečenicu, pretežno su upotrebljavali infinitiv.

Osim što nema morfema *-y*, supin se od infinitiva može razlikovati i prozodijski: a) alternacijom osnove: *br'aty* – *br'ot*, b) promjenom mjesta naglasaka (kod trosložnih i višesložnih glagola koji imaju naglasak na drugom slogu od kraja: *vuč'ity se* – *v'učyt se*).

3.6.13. Glagolski prilog sadašnji tvori se od prezentske osnove i dvaju morfema: *-e- + č* (češće) / *-u- + č* (rjeđe). Na neke priloge sadašnje još može doći i morfem *-ky*, koji pojačava njihovu priložnost. Glagolske priloge sadašnje dijelimo na dvije skupine: a) na one na koje može doći morfem *-ky*: glagolski prilozi sadašnji koji označuju neki položaj tijela i koji rijetko adjektivizacijom prelaze u pridjeve (*sed'eč / sed'ečky*); b) na one na koje ne može doći morfem *-ky* i koji često adjektivizacijom prelaze u pridjeve (*dys'eč, gur'eč*).

3.6.14. Po uzoru na njemačku sintaksu prilozi *v'un*, (*f*)*kr'ej*, *d'oly*, *g'ory*, *pr'ik*, *n'uter*, *pr'oč* često su u ulozi odvojenoga prefiksa, što možemo protumačiti kao utjecaj njemačke i mađarske sintakse.

Sveze s odvojenim “prefiksima” možemo podijeliti na dvije skupine:

1) na one gdje se prilog ne može izostaviti jer bi se izgubilo značenje izraženo svezom glagol + prilog, npr. *d'ety sk'up*;

2) na one gdje se prilog može izostaviti, a da se pritom značenje ne mijenja, npr. *p'asty d'oly*.

3.7. Prilozi

3.7.1. Kod mjesnih priloga važna je osobina postojanje mnoštva parova suodnosnih priloga mjesta i smjera, što znači da se jedan oblik upotrebljava za kretanje, a drugi za statičnost. Takvi se prilozi razlikuju na 4 načina: a) kvalitativnom promjenom osnovnog samoglasnika (*t'q / t'am*); b) različitim morfemom (*s'ikam / s'igdyk*); c) različitom riječi (*s'im / 'oj*) i d) proširivanjem osnove (*nav'rtu / n'avrat*).

3.7.2. Velik je broj modalnih priloga koji služe za postizanje ugodnije komunikacije (*s t'īm m'or, v'iš, d'e, k'akty*), za izražavanje negodovanja (*nemu'g'oč, pr'avuly*), za pojačavanje tvrdnje (*pak, da, spr'īm*) i za blago ograđivanje od tvrdnje (*zn'o'm, b'rš*).

3.7.3. Prilozi koji su nastali popriloženjem pridjeva u s. r. jd. imaju komparativ. On ima dublete s morfemima -*ī* i -*eše* (npr. *brž'ī / b'ržeše, sygyrn'ī / syg'urneše*).

3.7.4. Mnogi prilozi (uglavnom oni koji završavaju na samoglasnike) fakultativno mogu dobiti navezak. Tendencija k navescima nije jednaka u svim govorima. U DDS svega nekoliko priloga može dobiti navezak (*p'ok* “opet” i *ojzder* “ovdje”), a u većini govora PRS i ORS imaju ih gotovo svi, npr. *d'osty(k), uk'o'ly(č), sk'upa(j), zd'obra(m), sk'oru(m), zl'o(f), b'orme(š), v'enderly(n)* “valjda”.

Navezak -*a* može doći na priloge koji su petrificirani oblici što se sastoje od prijedloga *na* i imenske riječi u lokativu ili akuzativu (*nag'o'stym / nag'ostyma*). Taj navezak pojačava priložnost tih sveza, kako bismo ih manje osjećali kao sintagmu koja se sastoji od prijedloga i imenice.

4. Neke relevantne osobine pojedinih govora u susjedstvu međimurskoga dijalekta

4.1. Govor Legrada

1. U mnogim je primjerima vidljiva tendencija fiksiranju naglaska na posljednja dva sloga (slično govorima podravskoga dijalekta, ali ne tako dosljedno). Mnogo je oblika riječi s naglaskom na pretposljednem slogu, i to u primjerima koji se ne mogu naći ni u jednom međimurskom govoru gdje se čuva starije stanje, osim u nekim sporadičnim primjerima u D. Dubravi (vjerojatno zbog prometne povezanosti s Legradom), npr. *pys'aty* “pisati”, *nalev'aty* “nalijevati”.

2. Ni u jednom ispitanom govoru MD nije potvrđeno da G mn. imenica e-deklinacije završava na *ę*: *p'et z'ęne, dv'ajsty papr'ikę* (G jd. završava na *ę*).

3. Nema gubljenja početnog nenaglašenog *u* (u MD se početno nenaglašeno *u* ne gubi samo u manjem broju mjesta (dosljedno čuvanje početnog nenaglašenog *u* potvrđeno je u Donjoj Dubravi, Svetoj Mariji te većini govora koji su blizu slovenske granice – GP).

4. Glagoli koji završavaju na -*avyty* nemaju fakultativni oblik infinitiva na -*ajty* (osobina većine govora MD).

5. U Donjoj Dubravi jaka je tendencija zamjene *l > ĺ* (sustavno ispred *u* i svih prednjih samoglasnika, a vrlo često i u drugim pozicijama u brojnim po-

jedinačnim riječima), dok je u Legradu potpuno suprotna tendencija: depalatalizirano je i staro *l*, tj. fonem *l* ne postoji u suglasničkom inventaru, npr. *kr'ol* “kralj”, *l'udy* “Ijudi”.

4.2. Govor Svetoga Petra (istočno od Ludbrega prema Koprivnici)

1. Slogotvorno *l* i stari stražnji nazal *ɔ* izjednačeni su s *u*.
2. Instrumental jednine svih imenica m. r. i s. r. završava na *-em*, npr. *čuv'ekem*, *vr'ogem*.

4.3. Govor Kelemena (zapadno od Ludbrega prema Varaždina)

1. Slogotvorno *l* i stari stražnji nazal *ɔ* izjednačeni su s *u*.
2. Nema gubljenja početnoga nenaglašenog *u*.
3. Dativ jednine svih imenica m. r. završava na *-em*, npr. *vr'ogem*, *čuv'ekem*, *m'ėsecem*.
4. Glagoli koji završavaju na *-avyty* nemaju fakultativni oblik infinitiva na *-ajty*.

4.4. Govor Beltinaca (slovensko Prekomurje)

1. Nisko difuzno *u* povisilo se u *ü*.
2. Od dvoglasnika postoje samo *ij* (od dugog *i*) i *ou* (od dugih *o* i *o*).
3. U Beltincima *l* na kraju sloga prešlo je u *u*, npr. *z'uu* “žulj”, *vuc'iteu* “učitelj”, *v'iteu* “vitlo”.
4. Čest je prijelaz *m > n* na kraju sloga ili riječi (bez obzira je li riječ o gramatičkom ili leksičkom morfemu), npr. *t'an* “tamo”, *sr'an* “sram”, *san* (prez. I. jd. glagola *b'iti*).
5. Spirant *x* je nepostojan. Često se izgubio ili je prešao u *j*, npr. *str'aj* “strah”, *pr'ijki* “prhak”, *preranimi* “prehraniti”, *prel'ajeni* “prehlađen”, *iža* “kuća”, *gr'ej* “grijež”.
6. Čest je prijelaz *j > v*, npr. *z'avec*, *vedn'aki* “jednak”.
7. Prijelaz suglasničke skupine *dn(ń) > gn(ń)* dosljedno se provodi: *z'agńi* “zadnji”, *pr'egńica* “predstojnica samostana”, *p'ougńe* “podne”, *prejgńek* “vođa”, *slejgńi* “posljednji”.
8. Skupina *kt* preko *xt* dala je *št*, npr. *što* “tko”, *šteri*, *šteti* (za razliku od Prlekije gdje je uglavnom *xt*).
9. Skupina *šč* uglavnom je očuvana, npr. *ščava*, *ščipati* (za razliku od Prlekije gdje je *xč*).
10. *r > rj* i u leksičkim i u gramatičkim morfemima.
11. Očuvana je gramatička kategorija dvojine.

4.5. Govor Gajševaca pri Križevcih (Prlekija)

1. Jat i poluglas izjednačeni su u naglašenoj poziciji (za razliku od Prekomurja i GP).
2. Samoglasnički je sustav monoftonoški.
3. Nisko difuzno *u* povisilo se u *ü*.
4. U gl. p. r. m. r. na *-o* fakultativno se čuva hijat, npr. *vidio* / *vidjo*.
5. Uz gramatički morfem *-ju* za 3. l. mn. fakultativno se javlja i gramatički morfem *-do*, npr. *delado*, *dado*, *stopido*.
6. Slogotvorno *r* dobiva popratni samoglasnik samo na početku riječi, npr. *arjavi*, *ardeči* "crven", *arja* "hrđa".
8. Skupina *šč* dala je u nekim primjerima *xč*, npr. *ixčem*, *xčava*, *xčipati* (za razliku od Prekomurja gdje je *šč*).
9. Čest je prijelaz $m > n$ na kraju riječi i sloga.
10. $r > rj$ i u leksičkim i u gramatičkim morfemima.
11. Očuvana je gramatička kategorija dvojine.
12. G mn. im. s. r. završava na *-ax* (za razliku od Prekomurja gdje je gramatički morfem *-ix*).

Zaključak

Na temelju odnosa refleksa jata i poluglasa u naglašenoj poziciji te odnosa refleksa slogotvornoga *ǰ* i stražnjega nazala (*ǝ*) međimurski se dijalekt može podijeliti na 3 poddijalekta: (a) donji $\check{e} = \partial \check{l} = \partial$, (b) srednji $\check{e} = \partial$ i $\check{l} \neq \partial$, (c) gornji $\check{e} \neq \partial$ i $\check{l} \neq \partial$.

Poddijalekti su podijeljeni na skupine pomoću trideset fonoloških i morfoloških značajki. Glavne su: sudbina **dj* (**dj* > samo \check{z} || samo *j* || \check{z} ili *j*); sudbina *ě* u nenaglašenoj poziciji (samo *e* || samo *y*, || *y* u komparativnom nastavku *-yšy*, a u ostalim leksemima *e*); broj samoglasnika u nenaglašenoj poziciji (4 ili 5, a tamo gdje ih ima 5, peti je samoglasnik *o < -l*, kao nastavak muškoga roda jednine glagolskoga pridjeva radnog); postoji li *u*; je li otvoreno *ǝ* (od starijega dugog *a*) prešlo u zatvoreno *ǝ* kad je ispred ili iza njega neki nazalni suglasnik; jesu li otvoreni *o-* i *e-*samoglasnici prešli u zatvorenije pod utjecajem nazalnih suglasnika; postoji li alternacija *o* || *e* u I jd. imenica srednjeg roda; postoji li nastavak *-yx* u genitivu množine imeničkih deklinacija (uz ostale nastavke); postoji li sinkretizam dativa, lokativa i instrumentala množine na *-aj* // *-oj* u imeničkim deklinacijama (osim u i-deklinaciji); završava li muški rod jednine glagolskoga pridjeva radnoga na *-u* ili na *-o* (u glagolima s jednosložnom osnovom fakultativno na *-u*); je li u dativu i lokativu jednine pridjevsko-zamjениčke deklinacije nastavak *-em* generaliziran ili nije.

Na temelju tih kriterija dobivena je podjela na ove skupine govora: donji poddijalekt: 1. preloška, 2. goričanska, 3. donjodubravaska, 4. serdaheljska, 5. orehovička; srednji poddijalekt: 1. podturenska, 2. subotička, 3. čakovečka, 4. lopatinečka, 5. vratišinečka skupina; gornji poddijalekt: 1. svetomartinska, 2. štrigovska, 3. stanetinečka.

U cijelom je dijalektu ukinuta opreka po kvantiteti. Opreka po kvantiteti prefonologizirana je u kvalitetu samoglasnika, pa su u međimurskom dijalektu pod naglaskom dobiveni samoglasnički sustavi od 10 do 15 jedinica. U naglašenoj poziciji postoji 1 monoftonski sustav i 6 diftonških inventara, a u nenaglašenoj poziciji 2 monoftonska inventara. Najveći dio međimurskoga dijalekta ima u naglašenoj poziciji monoftonski samoglasnički sustav koji se sastoji od 10 samoglasnika. Silabem je i sonant *r*. Taj se inventar može smatrati osnovnim međimurskim samoglasničkim sustavom. U najvećem dijelu međimurskoga dijalekta u nenaglašenoj poziciji je inventar koji se sastoji od četiri samoglasnika (*y, u, e, a*), a silabem može biti i sonant *r*.

Realizacija homofonih samoglasničkih fonema u pojedinim mjesnim govorima ili (pod)skupinama u nekim je slučajevima veoma različita.

Postoji pet suglasničkih inventara. Oni se razlikuju po tome postoje li u inventaru

l̥, n̥, ʝ i *ĩ*.

Morfološki sustavi u međimurskom dijalektu imaju osnovne značajke kajkavske morfologije: gubitak dvojine, vokativa, nesloženih preteritalnih vremena; smanjenje broja deklinacija; fakultativni sinkretizam oblika za dativ, lokativ i instrumental množine; jedan futur (svršeni prezent glagola *biti* + pridjev radni), čuvanje supina.

Od posebnosti ističe se nekoliko značajki. Morfološki naglasak zamijenjen je segmentalnom samoglasničkom alternacijom. Neki oblici manjeg dijela imenica mogu imati dvostruk naglasak, npr. naglasak je generaliziran na nastavku ili je na osnovi. Ta dvojnost oblika obično služi u stilističke svrhe. U genitivu množine može fakultativno doći nastavak *-yx* u svih imeničkih deklinacija (uz druge nastavke). Fakultativan je sinkretizam na *-aj // -oj* u dativu, lokativu, instrumentalu množine u svim imeničkim deklinacijama osim i-deklinacije. S obzirom na imeničku deklinaciju međimurski se dijelekt može podijeliti na četiri područja. Najmanje su razlike među govorima u i-deklinaciji.

Izgubljena je opreka između određenoga i neodređenog vida pridjeva. Kod glagola zanimljiva je inovacija fakultativne tvorbe pridjeva trpnoga proširenjem tvorbenoga morfema *-jen* na glagole s osnovom na *t, d* (*putv'ržen – putv'rdjen, prep'uščen – prepustjen*). Supin imaju svi nesvršeni glagoli. Rijetko se

javlja i supin svršenih glagola.

Literatura:

- BARTOLIĆ, Z. 1964. *Hrvatski kajkavski govori Međimurja*. Popevka zemlji, Čakovec, str. 87–117.
- BLAŽEKA, Đ. 1998. a Govor Preloga, magistarski rad u rukopisu, Filozofski fakultet u Zagrebu
- BLAŽEKA, Đ. 1998. b Upitnik za Hrvatski dijalektološki atlas: Putjane (kraj Čakovca)
- BLAŽEKA, Đ. 2003. *Govor Svetog Martina – najsjevernijega mjesta u Hrvatskoj*, Riječ (časopis za filologiju Hrvatskog filološkog društva – Rijeka), Rijeka, str. 9–18.
- BLAŽEKA, Đ. 2004. *Govori Međimurja*. Doktorski rad u rukopisu, Filozofski fakultet u Zagrebu.
- FRANČIĆ, A. 2000. Upitnik za Hrvatski dijalektološki atlas: Kotoriba
- IVIĆ, P. 1961. *Izveštaj o ispitivanju govora u severnoj i zapadnoj Hrvatskoj*. Godišnjak FF u Novom Sadu VI, str. 403–405.
- IVIĆ, P. 1963. *Paralele poljskom «pochylenie» na srpskohrvatskom terenu*. Studia linguistica in honorem Thaddaei Lehr-Splawinski; Panstwowe wydawnictwo naukowe, Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1963, str. 227–243.
- IVŠIĆ, S. 1936. Jezik Hrvata kajkavaca. *Ljetopis JAZU XLVIII*.
- HORVAT, I. i LÁSZLÓ, B. 1994. *Desetosamoglasnički sustav međimurskoga govora*. Kaj 2–3, Zagreb, 85–89.
- LÁSZLÓ, B. 2002. *Iz glasoslovlja opće međimurštine*. Kaj 1–2, Zagreb, str. 61–90.
- LOGAR, T. 1996. *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*. Ljubljana
- LONČARIĆ, M. 1990. Kaj – jučer i danas, Čakovec
- LONČARIĆ, M. 1995. Upitnik za Hrvatski dijalektološki atlas: Serdahelj

The Međimurje dialect

Abstract

The paper gives a short account of the author's research of the speeches of Međimurje and the speeches of Croats from the Hungarian Pomurje region. That region has not been properly linguistically analyzed up to now. The most important characteristic features of that dialect are the loss of the quantity and modulation opposition and their prephonologization into the quality of the vowels. The author has divided the dialect of Međimurje into three subdialects. The division was based on the combination of two important diachronic phonological criteria: a) the relationship between the reflex of *jat* and the semi-vowel *ə* in the stressed position b) the reflex syllabic (vocalic) *l̥* and the back nasal *ɔ* in the stressed position. He divided the subdialect into groups according to 30 selected phonological and morphological criteria. The paper also describes the most important phonological and morphological features and gives their territorial distribution. In its final section the paper gives a survey of the relevant features of some particular speeches spoken in the neighbourhood of the dialect of Međimurje.

Ključne riječi: međimurski dijalekt, kriteriji podjele na poddijalekte i skupine, fonologija, morfologija, susjedstvo međimurskoga dijalekta

Key words: dialect of the region of Međimurje, criteria for the subdivision into subdialects and groups, phonology, morphology, the neighbourhood of the dialect of the region of Međimurje